

GABRIEL HEJZLAR  
KYKLADSKÝ IDOL

V oblasti východního Středomoří, zvláště pak na ostrovech moře Egejského a v krajích přilehlé řecké a maloasijské pevniny, objevuje se po zmizení steatopygního neolitického idolu<sup>1</sup> nebo i vedle něho jiný idol ženský, zv. kykladský, dříve ostrovní (Inselidol). Toto označení mu bylo dáno podle prvních, a později hojnějších nálezů na ostrovech a podle druhu mramoru. První jeho doklady se nalézaly v prvních desetiletích 19. století,<sup>2</sup> později zvláště od let 1880 většinou v nekropolích.<sup>3</sup> Tyto idoly byly zpravidla dávány jako milodary do hrobů, kde se dochovaly v dosti velkém počtu na ostrovech kykladských (Amorgos, Paros, Antiparos, Naxos, Syros, Chios, Serifos), jejichž mramor poskytl též vhodný materiál. Je to většinou bílý mramor z Paru a Naxu. Ten pravděpodobně svou dobrou jakostí přispěl k jejich rozšíření i na jiné ostrovy (Euboji, Kretu)<sup>4</sup> i na řeckou pevninu, ale tam jsou importem celkem řídkým.<sup>5</sup> Poněvadž se však na půdě Attiky (na svahu Akropole) našly sošky i z pentelského mramoru, soudil P. Wolters,<sup>6</sup> že byly vyráběny i v Attice. I naše soška ze soukromé sbírky v Brně byla nalezena v Attice, avšak nebylo zatím možno určit druh mramoru. Jsou i sošky z jiného kamene, na př. z pemzy v berlínském Antiquariu.<sup>7</sup>

Kykladské idoly mají všechna větší musea evropská. Největší sbírka je v athénském Národním museu, významný soubor získaný Evansem je v Ashmolean Museum v Oxfordě, dále v Louvru, Britském museu, v Drážďanech, v Berlíně, Budapešti a j.; mnohé jsou v různých sbírkách, i soukromých a dosud nebyly všechny publikovány. U mnohých z nich není však známa jejich provenience, neví se s určitostí, zda byly vesměs nalezeny v hrobech; nalézají se i v domech.<sup>8</sup> Picard<sup>9</sup> připouštěl, že bylo někdy užito idolu ve svatyni nebo v jiném kultovním místě; poukázal při tom na vyobrazení analogického idolu krétského na ryté krétské gemmě.<sup>10</sup> V našich sbírkách je, pokud je mi známo, naše soška ojedinelým dokladem.

Sošky jsou dochovány celé nebo ve stavu fragmentárním. Mají výšku od 2 cm do 153 cm, ale většina má rozměry menší (10—20 cm). Náš idol patří svými rozměry k prostředním typům, z nichž některé dosahují i větší výšky, na př. soška z Thery 36 cm,<sup>11</sup> jiná 40 cm,<sup>12</sup> č. 6195 v Národním museu athénském 54 cm. Jsou mezi nimi i sošky o rozměrech přes 1 m — doklad o výšce 153 cm;<sup>13</sup> samotná hlava jednoho idolu z ostrova Keru v Louvru má výšku 26,5 cm.<sup>14</sup> Tyto velké idoly byly nalezeny rozlomeny, protože se v celosti do hrobu nevešly.

Hlava a krk brněnského idolu jsou ulomeny, nohy uraženy asi od polovice stehien, odštípena je část na pravém rameni a přilehlé paži, zvláště zezadu, a na lokti pravé ruky, ostatní části těla jsou celkem dobře dochovány, ale povrch trpěl částečně korosí; má patinu v tónu žlutavě zahnědlém. Výška torsa bez hlavy a spodní poloviny nohou je 13 cm (tab. I: 1). Kdybychom před-

pokládali proporční vztahy, jaké jsou na př. na podobném exempláři v Louvru,<sup>15</sup> mohli bychom odhadnouti jeho původní výšku pravděpodobně na 22—24 cm.

Trup v podání frontálním je, jak lze pozorovati dobře při pohledu zezadu, celkem obdélný, s delšími stranami ve směru vertikálním při poměru šířky k výšce asi jako 6 : 7, je značně sploštělý (tloušťka průměrně 2,3 cm, nahoře 2,3 cm, uprostřed 2,7 cm, dole 2,05 cm) jako většinou u těchto sošek. Trup není ani příliš krátký ani příliš široký, ani čtvercový ani kosodélný, jako je na některých jiných dokladech.<sup>16</sup> Jakéhosi oživení se geometrickému schématu těla dostává na zadní straně mírným sešikmením podélných linií (horní průměr 6,5 cm, dolní 5,12 cm) a zaoblením bočních obrysů. Při tom je vyhlazení okraje na levé straně pečlivější než na pravé, kde povrch je zdrsňelý a okrajová linie není vedena dosti plynule.

Ženský charakter těchto sošek je naznačen prsy a rytým trojúhelníkem v regio inguinalis. Na naší sošce jsou prsa malá (šířka 2,1 cm), od sebe značně vzdálena (4,53 cm) a na hrudi celkem symetricky rozložena; jsou modelována zcela zřetelně, i když nikoliv v reliefu zvláště výrazně. Podáním prsou s nevelkými ňadry a šířkou hrudní partie připomíná doklad z musea v Athénách.<sup>17</sup> Umístění prsou bývá u těchto idolů různé: buď jsou v normální výši, ale daleko od sebe, nebo příliš vysoko, ale v obvyklé vzdálenosti od sebe, nebo vysoko a daleko od sebe jako na našem exempláři, nebo příliš blízko u sebe.<sup>18</sup> Nemají charakter symbolu mateřství, jejich rozměry jsou celkem normální, spíše však malé, v půdoryse v podstatě okrouhlé. Modelace není u všech stejná, některé jsou ohraničeny konturou a tím jsou slaběji modelovány,<sup>19</sup> některé jsou modelovány zřetelněji, jiné zcela povšechně a nedbale.<sup>20</sup>

Orámování partie hrudní, jež má celkový obrys obdélný se zaoblenými rohy, tvoří mělkou modelací naznačená ramena a paže a hlubší modelací obě předloktí, jež jsou ohnuta v tupém úhlu a složena na rozmezí hrudi a partie břišní pod prsy — je to charakteristický motiv pro tyto výtvořky. Obě předloktí jsou rovnoběžně těsně nad sebou skoro v horizontále, pravé předloktí před levým, s obrysovou linií zřetelně se vychylující z horizontály směrem nahoru; levé předloktí sahá k lokti pravé paže a pravé skoro k lokti levé paže; prsty naznačeny nejsou.<sup>21</sup> Je to úprava jako u většiny těchto výtvořů. Jsou-li prsty naznačeny, jsou buď příliš dlouhé nebo příliš krátké, nadměrně silné nebo tenké, ale mívají i proporce celkem normální.<sup>22</sup> Zpravidla je u idolů jedna paže zřetelně kratší než předloktí. I zde je, pokud dovoluje souditi fragmentární dochování lokte pravé ruky, předloktí pravé ruky o něco kratší (6,7 cm) než u levé ruky (6,9 cm). Zato paže levé ruky je zřetelně kratší, než u pravé — poměr 4,3 cm : 5,4 cm. Traktování paží a rukou je u idolů velmi rozmanité; liší se vzájemnými proporcemi paže k předloktí a k ostatnímu tělu, plastickým provedením s větší nebo menší modelací a výraznější rýhou, vzájemnou polohou rukou a pod.<sup>24</sup> Zda toto držení rukou mělo nějaký určitý smysl, či naznačuje jen prostou skutečnost, stěží lze říci. Snad v něm není třeba zhlédávati žádné významové gesto.<sup>25</sup> F. Dümmler<sup>26</sup> soudil, že se tím naznačuje živná síla bohyně podobně jako na babylonských soškách bohyně, jež si drží oběma rukama prsa.

Na zadní straně je na zádech, jež jsou celkem málo vyhlazená, vyznačena páteř nehlubokou, vertikálně vedenou rýhou, zužující se k hornímu a dolnímu konci, jež člení trup na dvě stejné polovice. Výrazně jsou od trupu odsazeny obě paže, ne však zcela souměrně. Souvisí to s tím, že je paže pravé ruky delší než u levé ruky, takže sahá její dolní obrys níže než u ruky levé, a to velmi výrazně, skoro o celý centimetr (tab. I: 2).

Linie boků je tu zcela plynulá a mírně zaoblená (5,6—4,75 cm). Tím se liší od dokladů, u kterých má hranatý tvar, nebo obrysy náhle konvexně vystupují do šířky. Obrys pravého boku není tak pečlivě vyhlazen jako levého. Spojení širší partie hrudní s užší bederní a břišní se újí znatelně směrem dolů, ale ne náhle. Při podání zcela frontálním a značně plošným se přece uplatňuje i volumen postavy, neboť obrysové linie jsou sice zcela tvrdé, ale ne hranaté, jsou mírně zaobleny, takže vedou pohled do hloubky za obrysovou linii. K dojmu hloubkovosti přispívá částečně i úprava formy paží a zaoblenost stehen.

Propracování detailů na našem idolu je podobně jako na jiných dokladech redukováno na minimum jak v regio epigastrica, tak v mesogastrica — podání je tu zcela sumární. Modelace je neznatelná, skutečné formy jsou zjednodušeny, takže jen zřídka je na idolech vyznačen pupek. Také přechod od partie nadbřišní k břišní není zpravidla vyznačen.<sup>28</sup> Jednoduchá horizontální linie, zcela mírně zaoblená, probíhající přes celou dolní část těla, podobně jako je tomu — ale výrazněji — na př. na idolu v museu athénském,<sup>29</sup> je na našem idolu, jak se zdá, součástí trojúhelníku naznačujícího ženské pohlaví. Na některých idolech jsou vyznačeny břišní tukové vrstvy horizontálními liniemi nebo mírně konvexními ve směru vodorovném.<sup>30</sup> Uvedené články splývají obrysové i vnitřně v jednotu, ale členění postavy je vcelku zřetelné.

Partie podbřišní je traktována celkem schematicky, plošně, bez plastičnosti. Vedle náznaku třemi rytými liniemi v podobě trojúhelníka obráceného vrcholem dolů, s horizontální výraznou základnou, jsou linie inguinální naznačeny zcela slabým zářezem; na některých jiných dokladech vůbec chybějí.<sup>31</sup> Hrubší nebo jemnější provedení těchto linií souvisí s celkovým charakterem figurky. Při pracích provedených pečlivěji jsou linie jemnější, při celkovém provedení hrubším drsnější. Úhel při styku linií inguinálních měří přes 90°. Jinde kolísá podle Majewského, jenž sestavil tabulku,<sup>32</sup> mezi úhlem značně ostrým a silně tupým. Linie horní je lehce konkávní: jinde je buď čistě horizontální nebo vypouklá směrem nahoru.<sup>33</sup> Vulva, která je jinde vyznačena rýhou delší nebo kratší, tenčí nebo silnější, nebo vyhloubením, na brněnské sošce není naznačena; je tomu tak i na jiných exemplářích.

Proti mělkým liniím inguinálním je vertikální zákroj (délka 3,5 cm), který dělí obě nohy, hluboký skoro 1 cm (0,9 cm). Vyhloubení je žlábkovité, na průřezu asi v tvaru poloviční elipsy, drsně provedené snad rotačním vrtákem; na dně, na bočních jeho stěnách s povrchem nevyhlazeným, s okraji stehen hraněnými, bez zaoblení. Rozdvojení nohou na zadní straně je provedeno mělkým žlábkem o nestejně hloubce (asi 2—5 mm), začínajícím však asi o 1½ cm výše než zákroj vpředu, a podobně s hraněnými okraji bez zaoblení. Zužuje se směrem nahoru a přechází do ztracena; v horní části naznačuje rýha patrně prohlubení mezi glutaei. Plastické provedení dolních částí nohou bylo patrně schematické podobně jako na exemplářích s dochovanými nohama. Kolená nejsou u nich vždy plasticky modelována, lýtka i chodidla jsou vypracována jen povšečně. Na některých soškách jsou rýhováním na chodidlech naznačeny prsty.<sup>34</sup> Oddělení nohou směřující vpředu do hloubky a provedené i zezadu vedlo možná asi ve výši kolenou k proražení dělicí je vrstvy, jako je to na př. na dokladu v Národním museu v Athénách,<sup>35</sup> nebo na exempláři ze Syru v berlínském museu.<sup>36</sup> O odvažnějším zacházení s vrtákem a sochařským dlátem svědčí na př. idol ze Sv. Onufria (Ajos Onufrios) na Krétě, který ukazuje rozdvojení nohou po celé délce, takže vzniká výrazná šterbina mezinožní.<sup>37</sup>

Celkem bývají proporce nohou k tělu normální, někde však je dolní část od kolenou dolu poměrně krátká, až i nadměrně krátká.<sup>38</sup>

V podání sedací partie těla není hypertroffické přehnutí tvarů, jež naznačovalo u podobných idolů mateřský charakter postavy, anebo bylo výrazem primitivně drsného vkusu; glutai nejsou nijak akcentovány, naopak ztlumeny do hranatosti, bez zaoblin. Umístění sedací části nemá však odpovídá vztah ke skutečnosti, je výše asi o 2 cm, neboť na přední straně ji odpovídá partie horního břicha. Patrně je to při pohledu se strany (viz tab. II: 1, 2). Celkový profil postavy naznačuje, že v kolenou byla soška podána poněkud v podřepu, takže osa těla je více nebo méně lomená kupředu podobně asi jako na př. na uvedené sošce musea athénské,<sup>39</sup> nebo ze Syru v Berlíně.<sup>40</sup> Tento postoj dodával postavě trochu životnosti a zeslaboval dojem státnosti. Oživenost postavy byla zvýšena, ať byl úhel chodidla s lýtkem tupý či pravý, jak ukazují uvedené doklady.

Technické opracování povrchu těla není nijak jemné, ač se pro vyhlazení mramoru pravděpodobně již užívalo korundu, jehož bylo na Naxu dost.<sup>41</sup> Majewski<sup>42</sup> soudil na masovou výrobu idolů, ale dokladů není takové množství, aby ji bylo třeba předpokládat, uvážíme-li, že to je produkce pocházející patrně z několika století. Pravděpodobnost dalších nálezů není ovšem uzavřena.

Nelze s určitostí říci, jaký byl krk a jak byla na něm posazena hlava. Sotva pomocí čepu. Byl krk vysoký či nízký? Některé idoly mají krk dlouhý, jiné úplně krátký nebo nevysoký, často však nadměrně dlouhý, zvláště v poměru k délce trupu a nohou.<sup>43</sup> Nadměrná délka sloupkovitého krku, válcovité okrouhlého nebo zploštělého je příznačná pro kykladské idoly; jako by umělec nahrazoval rozměry délkovými, co chybí na síle. Je to znak primitivního tvoření i jinde. I později se v archaické době v Řecku tento rys udržuje též při velké plastice.<sup>44</sup> Na naší sošce byl krk sploštělý, na průřezu elipsovité (2,4 × 1,6 cm). Zda se úžil směrem nahoru nebo byl nahoře širší, nebo se uprostřed zužoval a dole se zase rozšiřoval, nedá se s jistotou říci. Zpředu je přechod krku od hrudi plynulý, není oddělen horizontálním žlábkem, silněji nebo slaběji naznačeným, jako na jiných dokladech. Zato vzadu je nasazení na trup proti skutečnosti naznačeno na pravém i levém okraji výrazným odesáním a ostrým oddělením od trupu mělkými zářezy, jako by šlo o podání partie krční zřepu.

O traktaci hlavy nemůžeme říci nic určitějšího, ani o jejím tvaru, ani o fysiognomických detailech (očích, nosu, ústech), jimž věnovali kykladští umělci pozornost, i když je prováděli velmi povšechně, bez podrobného propracování jednotlivostí. Její tvar závisel na celkovém stylu figurky, není ustálen. Jsou hlavy obrysu sférického trojúhelníka, tvaru kosoúhlého, nebo podlouhle vejčitého protaženého dozadu, anebo s horní linií vodorovně skosenou.<sup>45</sup> Vypracování detailů tváře není obvyklé na těchto idolech. Lidská fysiognomie je naznačena rysy zcela rudimentárními. Je to tím napadnější, že je antropomorfní podání božstva už staršího data, jak svědčí neolitické doklady mediteranní,<sup>46</sup> na kterých jsou naznačeny zřetelně oči. Nejčastěji bývá plasticky vypracován jen nos; mává různou formu, je obyčejně dosti dlouhý s přímou obrysovou linií hřbetní, a poměrně úzký.<sup>47</sup> U některých jsou naznačena ústa. Na některých idolech jsou dochovány stopy barvy, již bylo použito pro povšechné naznačení očí i jiných detailů anatomických ve fysiognomii (nosu, úst, vrásek).<sup>48</sup> Dokladů je málo—možná, že se barva setřela a zmizela s hladkého povrchu. Je možno, že barva doplňovala vrypy a tesy dláta.<sup>49</sup>

Pokročilejší stupeň vývojový představuje fragmentární soška z lokality

Tepé u Herakleia na Krétě s formami těla zaoblenějšími, jež má plasticky naznačeny rty a formu nosu s měkčí modelací naturalističtější, nikoliv se schematem zobáčkovitého výběžku.<sup>50</sup> Také na sedícím idolu z téhož nálezu<sup>51</sup> je fyziognomie živější plastickým naznakem očí. Na exempláři musea v Torontu jsou oči a ústa vryty.<sup>52</sup> Někde jsou obočí a uši vyjádřeny vrypem.<sup>53</sup> Ještě řídkěji jsou vyznačeny uši; srov. sedící idol z Tepé.<sup>54</sup>

Někde je provedení plastické spojeno s barevným. Tak na př. na velkém idolu z Amorgu v Národním museu athénském — podle výšky hlavy (29 cm) měl výšku těla asi 1½ m — jsou nos, ústa a uši naznačeny plasticky, mandlovitě oči barvou černou, na čele a na tváři jsou rovnoběžné linie, jakoby k naznačení vrásek, na zašpičatělé hlavě je kruhová čára, a temeno je pomalováno hnědí k naznačení vlasů.<sup>55</sup> Ústa jsou naznačena zřídka.<sup>56</sup>;

Plastické provedení jednotlivých částí těla a použití polychromie (je doložena zbytkem barvy i na prsou) zvyšovalo ilusi skutečnosti a dodávalo živosti celému výrazu sošky. Ten při dnešním stavu dochování výtvorům chybí.

Náš idol lze si představit na př. asi podle idolu v hamburském Museum für Kunst u. Gewerbe,<sup>57</sup> úplně dochovaného i s hlavou a nohama, jež jsou v podkolení od sebe úplně odděleny nevelkou štěrbinou a jeví lehké podřepnutí. Chodidla s mírně vtaženou spodní plochou nemají naznačené prsty. Prsa jsou zde však výraznější a blíže u sebe. Bílý mramor žlutavo-červenavě patinovaný nemá stop po barvě. Celková výška činí 16,9 cm. Podobný typ je ze Syru v berlínském museu s odlišným detailem na břiše; výška 25 cm.<sup>58</sup> Náš idol byl asi také tak vysoký, 22—24 cm, podobně jako idol v Budapešti.<sup>59a</sup>

Mezi badateli není shody v otázce, koho představují tyto sošky. Jedni soudí, že jde o idoly bohyně, druzí pokládají sošky za postavy žen; je však též možno, že zpodobují obojí. Ta otázka je důležitá, protože by řecké, nebo snad egejské anthropomorfní pojetí božstva mělo počátky starší, než se běžně uznává. Na druhé straně by tu bylo svědectví o vyvinutějších zvyklostech pohřebních, kdyby se již nebylo požadovalo posmrtných obětí lidských, o nichž se dovídáme ještě ze světa líčeného Homérem. Společnost by byla na stupni značně pokročilém.

Pro povšechnou podobnost i pro některé shody (postoj, nahota, držení rukou) se soškami mesopotamské Išтары a pozdější foinické Astarty, jež personifikují věčnou plodnost přírody, byly sošky pokládány za jejich napodobeniny a byla jim přisuzována obdobná kultovní funkce.<sup>60</sup> Toto mínění je dnes již opuštěno.

Jinou interpretaci podal L. Bloch.<sup>60</sup> Shledával tu doznívání starých zvyků, podle nichž se mužskému nebožtíkovi neodpíral požitek milostný ani v hrobě. Činilo se to v pokročilejším stupni vzdělanosti náhradní soškou ženy, jež symbolisovala skutečnou ženu, podobně jako byl nebožtík opatřen i jinými životními potřebami. Obojí bylo provedeno symbolickými votivními dary. Tak na př. byly s ženským idolem v hrobě na ostrově Keru nalezeny i sošky mužské, hráč na lyru a na dvojitou píšťalu, náhrada za skutečné hudebníky pro potěšení vznešeného zemřelého.<sup>61</sup> Nahotu idolů vykládal Bloch zvykem pohřbívat nebožtíky nahé. Při nálezu dvou ženských sošek v témž hrobě připouštěl, že jde o bigamii.<sup>62</sup> Téhož mínění byl i W. A. Müller<sup>63</sup> a J. Heckenbach,<sup>64</sup> kteří viděli v idolech nebožtíkovy konkubiny. Tak i C. Robert<sup>65</sup> a nověji D. G. Hogarth<sup>66</sup> zhlédávali v idolu milostnou průvodkyni zemřelého do podsvětí. S nimi souhlasil i M. Collignon<sup>67</sup> a M. P. Nilsson.<sup>68</sup>

Tomuto výkladu především vadí to, že se idoly nenacházejí jen v hrobech mužů, nýbrž i v hrobech ženských. Ovšem při starších vykopávkách hrobů

nebylo všude provedeno anthropologické zjišťování kostí, jen ostatní milodary mohly rozhodnout, zda jde o hrob mužský či ženský. Bloch však<sup>69</sup> poukazoval na nálezy, jež by mohly svědčit pro to, že jde o hroby mužské, a připouštěl dokonce možnost, že některých výzdobných předmětů užívali stejně muži jako ženy — tím dosáhl většího počtu mužských hrobů s uloženými idoly ženskými. Avšak nepoměr mezi počtem zemřelých pohlaví mužského a ženského, který takto vznikl, nemluví pro výklad Blochův. Proti tomuto výkladu se právem obrátili Ch. Picard,<sup>70</sup> Marinatos<sup>71</sup> a V. Müller.<sup>72</sup>

Podle Blinkenberga,<sup>73</sup> s nímž se shodoval Xanthoudides,<sup>74</sup> jde o fetiše, jímž zemřelý chtěl a měl projevit svou úctu i po smrti, jako to činil v životě pozemském, kdy byli jeho ochránci, nebo je měl mít jako amulet. Tomu výkladu však vadí, jak poukázal Majewski,<sup>75</sup> to, že byly nalezeny idoly větších rozměrů, které byly do hrobu vloženy roztržštěné (jeden na tři kusy), protože se do nevelkého hrobu nevesly. Tato velikost naznačovala, že nebyly tvořeny jen pro účely sepulkrální, ale že měly jinou funkci a do hrobu byly kladeny jako sošky votivního charakteru pro ochranu zemřelého. Ale mohlo by se též soudit, že tu nemůže jít o bohyni.<sup>77</sup>

S. Wide vykládal idoly jako obětiny zastupující někdejší oběti lidí, zabíjených k počtě nebožtíkově na jeho hrobě a pohřbívaných s ním, anebo jako útulek pro duši.<sup>78</sup> Výklady o substituci za oběť lidskou nevyhovují, neboť by byly obětovány skoro vesměs jen ženy; idolů ženských je totiž asi 95 % z celého množství.<sup>79</sup> Soudí se též, že sošky byly kladeny do hrobu podobně jako egyptské wešebti, které měly nahradit zemřelému skutečné služebníky.<sup>80</sup> Některé figurky lze tak, tuším, interpretovat, zvláště tam, kde jich bylo v hrobě umístěno několik. Na příklad v jednom bohatém hrobě na Naxu bylo postaveno vedle sebe sedm idolů;<sup>81</sup> v jiném hrobě na Naxu se našly vedle keramických milodarů dva idoly.<sup>82</sup>

Většina badatelů zhlédává v soškách podobu ženského božstva, ať byly nalezeny v pohřebištích či v obydlích, neboť kult bohyně byl pěstován na Kykladách jako v ostatním Středomoří. Ale její určení není snadné. Že jde o božstvo, možno soudit z ustálené schematické podoby idolu, v němž je ztělesněna náboženská představa bohyně. Pro kultovní funkci sošky nasvědčuje, jak se zdá, vyobrazení na jedné krystalové gemmě krétské, kde stojí vedle oltáře idol (sice odlišný), před nímž kněžka koná oběť.<sup>83</sup> Také jinde jsou idoly v ženských hrobech, jež lze interpretovat jako bohyně.<sup>84</sup>

Vložením sošky bohyně do hrobu byla hrůza smrti zmírněna a přidáním kultovních předmětů mohla být posílena představa, že uctívání bohyně pokračuje i v hrobě. Její přítomnost v hrobě zaručuje zemřelému ochranu a další šťastný život, takže jde o ženské božstvo, jež mělo význačnou úlohu i v životě člověka i po jeho smrti.<sup>85</sup> Podle W. A. Müllera,<sup>86</sup> Karo,<sup>87</sup> Menghina,<sup>88</sup> Nilssona,<sup>89</sup> Childea<sup>90</sup> může idol představovat Velkou bohyni-matku (Magna Mater), třebaš i v její funerární funkci (in her funerary aspect). Podle Picarda lze idol pokládat za symbol plodivé síly v přírodě; připouštěl, že je v něm možno uznávat Matku-zemi. Poukazoval na analogické užití podobných idolů v kultu na Krétě a neuznával jejich výlučné užití k účelům funerárním. Uvědomuje si však, že tu není dosti průkaznosti pro toto mínění.<sup>91</sup> Také O. Meyer<sup>92</sup> pomýšlel na bohyni plodnosti. Jiným badatelům se jeví figurka jako předřecká životodárná bohyně východního Středomoří, vládoucí nad životem a smrtí, neboť se nachází v obydlích i hrobech.<sup>93</sup>

Náš idol s množstvím jiných dokladů souvisí nějak s primitivními formami

náboženství a s kultem ženského božstva. Snad zpodobují bohyni zosobňující věčnou plodnost přírody, jež byla uctívána i jinde v Řecku. Tomu by dobře nasvědčoval na př. idol z Naxu,<sup>94</sup> představující ženu s břichem jakoby těhotným. Nebo jde o nějaké jiné ženské božstvo, jež by svědčilo o jednotnosti náboženských představ tohoto okruhu mediteranniho.<sup>95</sup> Anthropomorfní pojetí božstva na řecké půdě v dobách tak dávných (konec 3. a počátek 2. tisíciletí) je pozoruhodné. Současně a vedle něho existovala božstva theriomorfni — oběi koexistují a navzájem se nevyklučují.<sup>96</sup> D. M. Robinson<sup>97</sup> připouští, že jde buď o idol, nebo o votivní dar některé bohyni. Je to možná i nějaký druh amuletu, jak soudil B. Schweitzer,<sup>98</sup> nebo talisman daný do hrobu, jak míní D. Levi.<sup>99</sup> Některé z idolů je možno vykládat jako postavy lidské, neboť pro obě byl týž figurální typ. Mohly být mezi nimi i služebnice věnované do hrobu nebožtíkovi.<sup>100</sup> V konkrétních jednotlivých případech není snadno rozhodnout, zda jde o idol či votivní sošku nebo o amulet, takže nezbyvá někdy, než se spokojit s V. Müllera non liquet,<sup>101</sup> při čemž zůstává nejisto, zda jde o nějaké kultovní použití sošky či o magii.

Tyto doklady kykladské plastiky zpodobující typ stojící mladé ženy, jež jsou nejvíce rozšířeny v ostrovní oblasti egejské, objevují se jako produkt domácí umělecko-řemeslné práce. Autochtonní její ráz dosvědčuje užití ostrovních mramorů, které jsou privilegovaným druhem kamene v těchto krajích a v jejichž opracování se projevuje pozoruhodná technická zručnost. Nálezy jejich na přílehlé pevnině evropské a asijské a na Krétě jsou importy. Je to významný soubor sochařských výtvarů, který není na dobu svého vzniku prost umělecké hodnoty. Nejsou to pouhá schemata pracovaná bez úsilí tvůrčího, jež se ovšem opírá o ustálenou výtvarnou tradici asi vzhledem ke kulturnímu užití idolů.

Při malé rozmanitosti motivů a postav — je to vždy frontální postavení bez pohybu, s ustáleným držením rukou, s oblíbeným mírným podřepem a s hlavou nasazenou na krk ve výrazném ostrém úhlu, takže má sklon dozadu — je zde jen variace proporcí, rozměrů a vztahů jednotlivých tvarů těla (krku, rukou, nohou); snad jsou i varianty místní a časové. Tento konvenční statický typ s určitým systémem tvarů, které jsou více ploché než válcovitě zaoblené, představují jakýsi kompromis mezi provedením plnoplastickým a reliefním, jemuž se blíží svou plochostí. Je to plastika dvojdimensionální mimo malé výjimky, v níž má důležitou úlohu linie; promodelování je mělké. Při vši neobratnosti traktace je tu v pojetí patrna tendence, zachytit podstatné rysy námětu. Přes geometrisaci a schematisaci forem, projevenou v různých stupních, je tato plastika svědkem zájmu o ženský model, i když nesvědčí o práci podle konkrétní skutečnosti, nýbrž o práci konané spíše z paměti a s jakýmsi instinktivním napodobením přírody. Jeho výtvarné podání anticipuje další vývoj na řecké půdě po více než celé tisíciletí. Nahota sošek je pravděpodobně podmíněna důvody a potřebami magicko-náboženskými; zřetele estetické se uplatňují druhotně.<sup>102</sup>

Pocházejí z období přechodu z doby neolitické do eneolitické a z počátku bronzové, z konce rané doby egejské a počátku střední egejské (poslední století 3. tisíciletí a první druhého milenia),<sup>103</sup> kdy kykladské ostrovy, jak se zdá, dosáhly většího rozkvětu a ekonomického rozvoje než soudobé pevninské Řecko, jak svědčí i budování staveb z kamene. V otázce, zda jsou typy idolů geometricky schematisovaných do základních stereometrických forem starší než typy „naturalisticky“ schematické, jsou mínění badatelů neshodná. Kdežto Perrot—Chipiez,<sup>104</sup> Schuchardt<sup>105</sup> a Scheltema<sup>106</sup> soudili, že základem jsou formy schema-

tisované, z nichž se vyvinuly postupně formy naturalističtější, V. Müller<sup>107</sup> ukazuje, že postup byl opačný, a dovozuje to poukazem na vývoj na Krétě a analogickým vývojem obličejových uren v Troji. Otázku relativního stáří obou druhů může rozřešit definitivně stratigrafie nálezů.

Celkem nehojný výskyt sošek v nekropolích v poměru k množství pohřbů bez těchto milodarových figurek<sup>108</sup> by mohl nasvědčovat tomu, že v uvedené době došlo na ostrovech kykladských k vytvoření třídní společnosti s různými vrstvami obyvatelstva. Jde při nálezech druhdy o pohřby zámožné, jak svědčí na př. hrobní inventář velkého idolu z ostrova Amorgu.<sup>109</sup> Podobně to lze pozorovat na současné Krétě, kde změny ekonomicko-politické a společenské přivodily patrně změnu ve výrazu uměleckém.<sup>110</sup> Ovšem jak plyne z vývodů Majewského,<sup>111</sup> nebyly v té době hospodářsko-společenské poměry na všech ostrovech na stejném stupni.

Vývoj idolů lze podle V. Müllera<sup>112</sup> sledovat z neolitických předchůdců, není tedy zcela autonomní. Došlo k prodloužení postavy, k naturalističtějšímu podání nohou a k vypracování některých detailů (oddělení nohou, náznak prstů). Jinak se udržuje dále schematisace tvarů, ale ta nese svědčí, jak se zdá, o starším vývojovém stadiu u nich. Jednotný jejich ráz souvisí pravděpodobně s neměnným jejich významem magickým či kultovním. Pozdní jsou, jak se podobá, idoly s dlouhými nohami.<sup>113</sup> Časem se tvůrčí činnost na Kykladách vyčerpala a nepřekročila uvedený stupeň.

O etnické příslušnosti tvůrců a uživatelů idolů není jistoty. Byli to pravděpodobně Neřekové. Thiersch<sup>114</sup> a L. Ross<sup>115</sup> pomysleli na Kary. Také G. Thomson<sup>116</sup> pokládá tehdejší obyvatele Kyklad za lid označovaný u Herodota a Thukydidy jménem Karů a Lelegů<sup>117</sup>.

Nálezy těchto idolů na několika místech Kréty (Teké, Kumasa u Gortyny, Hagios Onufrios u Faistu, Tylissos, Platanos), jež byly importem a jež si mohly opatřit bohatnoucí vrstvy v době raně egejské,<sup>118</sup> svědčí, že ostrovy kykladské měly obchodní styky s Krétou. Zdá se dokonce, jak ukazuje Majewski,<sup>119</sup> že kykladské idoly sloužily před koncem rané doby egejské i za vzor krétským výtvarníkům — je to zvláště schema složených rukou pod prsy. Tato domněnka se zdá pravděpodobnější než hledat tyto vzory ve vzdálené Mesopotamii, jak činí někteří badatelé (Pendlebury, Hall a j.). O poměru k současné pevnině svědčí na př. idol z Pyrgu v Boiotii;<sup>120</sup> je možná dokladem o vzájemném spojení obchodním. Ve vztazích k Orientu se projevuje vzájemné ovlivnění i závislost i samostatnost, ač se dospělo k stejným výrazovým formám.<sup>121</sup>

Kykladské idoly jsou zjevem v evropské plastice jedinečného druhu. Přes primitivnost podání je v některých z nich cítit uměleckou ruku, přes zjednodušení výrazu a kubistické pojetí tvarů lidské postavy je naplňuje životnost. Je to první skutečná skulptura v Evropě, jež neměla přímého pokračování. Raná kultura kykladská přežila do střední minojské I, potom však, jak se zdá, upadla.<sup>122</sup> Nějaký vliv však na pozdější doby je asi možno připustit.

#### POZNÁMKY

<sup>1</sup> Srov. S. S. Weinberg, *AJA* 55, 1957, 121, nn., tab. 1—3.

<sup>2</sup> *Fr. Thiersch*, *Abh. d. Münchener Akademie d. Wissensch. Phil. histor. Kl. I*, 1834, 585.

<sup>3</sup> Srov. A. Bent *JHS*, 1884, 47, L. Ross, *Archäologische Aufsätze I*, 1885, 527; F. Dümmler, *AM* 11, 1886, 15 nn.; *Chr. Blinkenberg*, *Mémoires de la Société des antiquaires du Nord*, 1896, 48 a j.



- <sup>4</sup> Srov. *P. Kavvadias*, *Proistorike archaiologia*, 1909, 694, obr. 686; *V. Müller*, *Frühe Plastik in Griechenland und Vorderasien*, 1929, 9.
- <sup>5</sup> *D. M. Robinson*, *AJA* 59, 1955, 19.
- <sup>6</sup> *AM* 16, 1891, 57.
- <sup>7</sup> *AA* 1937, 254, obr. 4; srov. seznam nalezišť od *Dümmlera*, *AM* 11, 1886, 35 n.; *Ch. Picard*, *Manuel d'archéologie grecque I*, 1935, 91; *M. P. Nilsson*, *Minoan Mycenaean Religion and Its Survival in Greek Religion*, 1927, 247 nn., *O. Montelius*, *La Grèce préclassique I*, 1924, 149; *H. Bulle*, *Orchomenos*, 1907, 121; *P. Kavvadias*, uv. sp., 379 nn.
- <sup>8</sup> *D. M. Robinson*, *AJA* 59, 1955, 19; *Ch. Picard*, *REA* 32, 1932, 100, pozn. 27.
- <sup>9</sup> *REA* 32, 1930, 101.
- <sup>10</sup> *Tamtěž*, obr. 1.
- <sup>11</sup> *R. Dussaud*, *Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Egée*, 1914, obr. 320.
- <sup>12</sup> *Cahiers d'art* 4, 1929, tab. II.
- <sup>13</sup> *AM* 16, 1891, 47.
- <sup>14</sup> *Cahiers d'art* 4, 1929, str. 255, obr. 5.
- <sup>15</sup> *Cahiers d'art* 4, 1929, tab. I, za str. 252.
- <sup>16</sup> Srov. *K. Majewski*, *Figuralna plastyka cykladzka. Geneza i rozwój form*, *Lwów* 1935.
- <sup>17</sup> *N. Jahrb.* 2, 1939, tab. 9,3. Srov. též idoly z Teké u Herakleia na Krétě *AA* 48, 1933, 299 n., obr. 9, 1, 2, *AW* 6, 1954, tab. V, 42, 43, *Cahiers d'art* 4, 1929, tab. II.
- <sup>18</sup> *AJA* 59, 1955, tab. 11a.
- <sup>19</sup> Srov. *AM* 16, 1891, str. 54, obr. 1, 2, — doklady ze Stury na Euboji.
- <sup>20</sup> Srov. *Majewski*, uv. sp., tab. 66; *V. Müller*, uv. sp., tab. I, 22.
- <sup>21</sup> Na exempláři v majetku *D. M. Robinsona* (*AJA* 59, 1955, tab. 11, obr. 1a) je levá ruka odlišně zdvižena v úhlu nahoru k prsům.
- <sup>22</sup> Srov. *Cahiers d'art* 4, 1929, 254; *D. G. Hogarth*, *Aegean Sepulchral Figurines (Essays in Aegean Archaeology presented to Sir A. Evans, 1927)*, tab., VIIIc; *Montelius*, uv. sp. I, obr. 308 (idol z Amorgu); *Majewski*, tab. II, 4.
- <sup>23</sup> Srov. podobný exemplář v *Metropolitan Museum v N. Yorku*, *Bulletin of the Metropolitan Museum of Art* 30, 1935, str. 19 a v *St. Louis*, *AJA* 59, 1955, tab. 11, 1c.
- <sup>24</sup> Srov. různé typy u *Majewského*, tab. 86; *Ch. Picard*, *La sculpture antique I*, 1923, obr. 4.
- <sup>25</sup> Srov. *V. Müller*, uv. sp., 198.
- <sup>26</sup> *AM* 11, 1886, 38.
- <sup>27</sup> Srov. *Majewski*, 48 n.
- <sup>28</sup> Srov. na př. idol Národního musea athénského o výšce 59 cm; *Picard*, *La sculpture antique I*, obr. 4.
- <sup>29</sup> *N. Jahrb.* 3, 1939, tab. 9, 3.
- <sup>30</sup> Na př. *AM* 16, 1891, str. 49, obr. 2; *AA* 40, 1925, 143, obr. 37; *Majewski*, tab. 54, 55.
- <sup>31</sup> Srov. *Majewski*, 50.
- <sup>32</sup> Uv. sp., str. 51.
- <sup>33</sup> Srov. schemata trojúhelníku u *Majewského* na tab. 87.
- <sup>34</sup> Srov. sošku v *Louvru*, *Cahiers d'art* 4, 1929, tab. I, za str. 252, sošky z Teké u Herakleia na Krétě, *AA* 48, 1933, 299 n., obr. 9, 1, 2; *AW* 6, 1954, tab. V, 42, 43, *Majewski*, tab. XIb.
- <sup>35</sup> *N. Jahrb.* 2, 1939, tab. 9, 3, srov. *JHS* 50, 1930, 318, obr. 3.
- <sup>36</sup> *V. Müller*, uv. sp., tab. X, 215.
- <sup>37</sup> *Montelius* I, obr. 93.
- <sup>38</sup> Srov. *V. Müller*, uv. kn., tab. X, 213, 214, 215; *AJA* 59, 1955, tab. 11, 1a ve sbírce *D. M. Robinsona*.
- <sup>39</sup> *N. Jahrb.* 2, 1939, tab. 9, 3.
- <sup>40</sup> *V. Müller*, uv. sp., tab. 213, 214, 216.
- <sup>41</sup> Srov. *S. Casson*, *JHS* 50, 1930, 325.
- <sup>42</sup> Uv. sp., 44.
- <sup>43</sup> Srov. *AJA* 59, 1955, tab. 11, 1a, 1b, *N. Jahrb.* 7, 1901, 125, obr. 1—3, *Majewski*, 39.
- <sup>44</sup> Srov. na př. známou sošku Apollona Tyckiewiczova, *Mon. Piot* II, tab. 15;

*Frel*, Počátky řeckého sochařství, 1951, obr. 12, *L. Alscher*, Griechische Plastik I, 1954, obr. 42a, b, c. O důvodech toho srov. *W. Deonna*, Archéologie, sa valeur, ses méthodes II, 1912, 267 n.

<sup>45</sup> Srov. Cahiers d'art 4, 1929, 253, tab. I, 255, obr. 5; *Picard*, La sculpture antique I, obr. 4, AM 16, 1891, 46, AA 48, 1933, 301, obr. 10; *Kavvadias*, uv. sp., obr. 477/478, 533; *Zervos*, L'art en Grèce, 1946, obr. 7, 8, 9, 11, 12, 21, 22, 23, AJA 59, 1955, tab. 11, 1a.

<sup>46</sup> Srov. na př. *R. Dussaud*, uv. sp., obr. 265 n.

<sup>47</sup> Srov. sošku z ostrova Keru v Louvru, Cahiers d'art 4, 1929, str. 255, obr. 5; dvě sošky z Teké, AW 6, 1954, tab. V, 42, 43, AA 1933, 299 n., 9, 3, 2, z Kumasy; tamtéž, tab. V, 44, 46; *Kavvadias*, uv. sp., obr. 477 a j.

<sup>48</sup> Srov. AM 16, 1891, obr. str. 46, str. 48, obr. 1, Bulletin of the Metropolitan Museum of Art, 1937, 11; *G. Perrot—Ch. Chipiez*, Histoire de l'art dans l'antiquité VI, obr. 336, Cahiers d'art 4, 1929. Na exempláři v majetku *D. M. Robinsona*, AJA 59, 1955, tab. 11, obr. 1a, b, jsou barvou naznačena ústa i oči.

<sup>49</sup> O použití barvy na idolech srov. *Majewski*, 64 n., 110.

<sup>50</sup> AA 48, 1933, str. 299 n., obr. 9, 4.

<sup>51</sup> Tamtéž, sl. 301, obr. 10.

<sup>52</sup> AJA 59, 1955, tab. 11, obr. 1c.

<sup>53</sup> AA 48, 1933, 301, obr. 10.

<sup>54</sup> AA 48, 1933, sl. 301, obr. 10.

<sup>55</sup> AM 16, 1891, str. 46; *Perrot—Chipiez* VI, obr. 21, 22, 336; *Zervos*, uv. sp., 22.

<sup>56</sup> *Kavvadias*, uv. sp., obr. 478.

<sup>57</sup> AA 43, 1928, 276, obr. 2.

<sup>58</sup> *H. Th. Bossert*, Alt Kreta<sup>3</sup>, 1937, obr. 42; *V. Müller*, uv. sp., X, 215.

<sup>58a</sup> *A. Hekler*, Die Sammlung antiker Skulpturen, 1929, obr. 3.

<sup>59</sup> Srov. *L. Ross*, Archäologische Aufsätze I, 1855, 54; *Thiersch*, Abh. d. Münchener Akad. 1834, 585; *Dümmler*, AM 11, 1886, 38; *S. Reinach*, Revue archéol. 1895, 1, 367; *U. Köhler*, AM 9, 1884, 158 n.; *G. Perrot—Ch. Chipiez*, VI, 739, *M. Hoernes—O. Menghin*, Urgeschichte d. bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis zum Jahre 580 vor Christi, 1925, 367.

<sup>60</sup> N. Jahrb. 7, 1901, 46 n.

<sup>61</sup> AM 9, 188, 129, tab. 6.

<sup>62</sup> N. Jahrb. 7, 1901, str. 127 n.

<sup>63</sup> *W. A. Müller*, Nacktheit und Entblößung in der altorientalischen Kunst, 1906, 64.

<sup>64</sup> De nuditate sacra sacrisque vinculis, 1911, 19.

<sup>65</sup> Griechische Heldensage, 1906, 32.

<sup>66</sup> Essays in Aegean Archaeology, 55 n.

<sup>67</sup> Les statues funéraires dans l'art grec, 1911, 8.

<sup>68</sup> Minoan-Mycenaean Religion and Its Survival in Greek Religion, 1927, 251 nn., s literaturou.

<sup>69</sup> N. Jahrb. 7, 1901, 127.

<sup>70</sup> REA 32, 1930, 101 n., Manuel d'archéologie grecque I, 1935, 96.

<sup>71</sup> IDAI 48, 1933, 301 n.

<sup>72</sup> Uv. sp., 36.

<sup>73</sup> Archäologische Studien, 14 n.

<sup>74</sup> The Vaulted Tombs of Messara, 1924, 24.

<sup>75</sup> Uv. sp., 11.

<sup>76</sup> N. Jahrb. 7, 1901, 128, obr. 8.

<sup>77</sup> Srov. *P. Wolters*, AM 16, 1891, 48 n.; *L. Bloch*, uv. m., 46.

<sup>78</sup> *A. Gercke—E. Norden*, Einleitung in die Altertumswissenschaft II, 1912, 172.

<sup>79</sup> Srov. *Majewski*, uv. sp., 52.

<sup>80</sup> *Nilsson*, The Minoan-Mycenaean Religion, 1927, 251; *D. G. Hogarth*, Essays in Aegean Archaeology, 57 n.; *Pfister*, PWRE s. v. Nacktheit, 1544.

<sup>81</sup> *Kavvadias*, uv. sp., obr. 534.

<sup>82</sup> Tamtéž, obr. 535.

<sup>83</sup> *Dussaud*, uv. sp., obr. 252.

<sup>84</sup> Srov. *V. Müller*, PWRE Supplb. V, 1931, 486.

<sup>85</sup> *J. Wiesner*, AA 1937, 257 n., 263; *Menghin*, uv. sp., 448; *Majewski*, 12, 14 n.

<sup>86</sup> Nacktheit u. Entblößung, 62 nn.,

<sup>87</sup> *Ebert*, Reallexikon d. Vorgeschichte, XI, 92.

- <sup>88</sup> Weltgeschichte d. Steinzeit, 1931, 448.  
<sup>89</sup> Minoan-Mycenaean Religion, 248 n.  
<sup>90</sup> The Dawn of European Civilisation, 1925, 47.  
<sup>91</sup> REA 32, 1930, 101 n.  
<sup>92</sup> Geschichte d. Altertums I, 2, <sup>5</sup>, 1926, 771.  
<sup>93</sup> H. Bullar, Griechische Köpfe, 1950, 105.  
<sup>94</sup> Kavadias, uv. sp., obr. 533.  
<sup>95</sup> Dussaud, uv. sp., obr. 267, 9, 10; Sp. Marinos, AA 48, 1933, 301 n.; E. Fuchs, N. Jahrb. 2, 1939, 168; G. E. Mylonas, Excavations at Olynthus I, 1929, 62.  
<sup>96</sup> Srov. Dussaud, uv. sp., 362.  
<sup>97</sup> AJA 59, 1955, 19.  
<sup>98</sup> Gnomon 9, 1933, 187.  
<sup>99</sup> Enciclopedia italiana XI, 871.  
<sup>100</sup> Srov. Pfister, PWRE, s. v. Nacktheit, 1544.  
<sup>101</sup> Frühe Plastik 36, PWRE Suppl. V, 1931, 486.  
<sup>102</sup> Nahotě u žen se vyhybají v umění krétském i mykénském a je řídká i v dalším vývoji; objevuje se až ve výtvarné práci doby geometrické. Srov. Pfister, PWRE, s. v. Nacktheit, 1544 n.; Kunze, AM 55, 1936, 147 n.; F. Poulsen, IDAI 21, 1906, 177 nn.; W. Deonna, Dédale I, 1930, 84 n. s literaturou.  
<sup>103</sup> Srov. Picard, REA 32, 1932, 97; M. Hoernes—O. Menghin. Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa, 1925, 366.  
<sup>104</sup> Uv. sp., VI, 736.  
<sup>105</sup> Alteuropa, <sup>2</sup> 223 n.  
<sup>106</sup> Ebert, Reallexikon d. Vorgeschichte VI, 29 n.; X, 167.  
<sup>107</sup> Uv. kn., 12 n.  
<sup>108</sup> Na př. ze 137 hrobů odkrytých Tsuntou se našly jen v pěti hrobech — Ephem. archaiol. 1898, 193 n.; srov. L. Bloch, N. Jahrb. 7, 1901, 127.  
<sup>109</sup> Montelius, uv. sp. I, obr. 303—312.  
<sup>110</sup> Srov. Majewski, AW 6, 1954, 19.  
<sup>111</sup> AW I, 1947, 206 n.  
<sup>112</sup> Uv. sp., 13.  
<sup>113</sup> V. Müller, uv. sp., 13; Poulsen, JDAI 21, 1906, 181.  
<sup>114</sup> Abhandl. d. bayer. Akad. d. Wissensch. Phil. histor. Kl. I, 1835, 385.  
<sup>115</sup> Arch. Aufsätze I, 1855, 54.  
<sup>116</sup> O staré řecké společnosti. Egejská oblast v pravěku, 1952, 161.  
<sup>117</sup> Srov. M. Collignon, Geschichte d. griechischen Plastik I, 1897, 21; Kavadias, uv. sp., 485, 489.  
<sup>118</sup> O zámožnosti svědčí milodary v hrobě. Srov. Montelius I, 21, obr. 66—73; I, 23, obr. 74—107.  
<sup>119</sup> AW 6, 1954, 18 n., tab. V, 42—46.  
<sup>120</sup> H. Bulle, Orchomenos I, 1907, obr. 33.  
<sup>121</sup> Srov. V. Müller, uv. sp., 31 n., G. Childe, The Dawn of European Civilisation, 1925, 62 n.; Majewski, uv. sp., 66 n.  
<sup>122</sup> Srov. Childe, uv. sp., 50; St. Casson, Technique, 15 n., 235 n.

### КИКЛАДСКИЙ ИДОЛ

Автор в приведенной статье исследует кикладский идол из частной коллекции в г. Брно, найденный по имеющимся данным на территории Аттики, однако место находки неизвестно. Нельзя было также определить род мрамора упомянутого идола. Статуя сохранилась в значительной степени поврежденной. Ее голова и горло отломлены, уничтожена также нижняя часть туловища (приблизительно до половины бедер), другие повреждения находятся дальше на плече, на верхней части руки и логте правой руки. Туловище идола высотой в 13 см, но первоначальная его высота составляла вероятно 22—24 см, отделка поверхности статуэтки проведена в общем хорошо, но никак тонко. Наблюдая ее с фронтальной позиции, становится отчетливым volume фигуры, так как контуры ее тела по обеим сторонам закругляются. Характерно горизонтальное положение обоих предплечий под грудями. Статуя вылеплена лишь в общих чертах, отделка деталей (напр. пальцев на руках) не

проведена, хотя вся фигура достаточно отчетливо расчислена. Женские отличительные признаки обозначены на статуе небольшими, довольно отдаленными грудями, и треугольником, базирующимся в области желудка, и повороченным своей верхушкой в область пахов. Vulva не обозначена, хотя ее на других статуях обозначают. Вертикальная вреза, впереди более глубокая, сзади более мелкая, отделяет обе ноги. Ягодицы статуи в значительной степени уменьшены, седалищная часть помещена слишком высоко, вся статуя обозначает слегка присевшую женщину. Горло имело форму сплюснутого цилиндра с эллиптическим профилем и на задней стороне оно теперь отделено от туловища. Форму и размеры головы мы, вероятно, должны вообразить по другим идолам с сохранившимися треугольными, косоугольными и овально-протянутыми головами. На головах обыкновенно вылеплен лишь нос; глаза и рот иногда обозначаются краской. Вопрос о том, кто воплощается в этих статуэтках, трудно решить. Чуть ли можно согласиться с мнением некоторых исследователей, что приведенный идол представляет собой символ любовницы, сопровождающей умершего в могилу. Кажется, это идол богини, оказывающей умершему защиту также после смерти для дальнейшей его счастливой жизни. Исходя из общепринятого схематического вида статуэтки, можно иногда идол считать сделанной по обету статуэткой или амулетом, или символом служанки, хороненной в могилу одновременно с покойником.

Несмотря на схематические формы женской модели, достигающие на отдельных статуэтках различной степени, мы находим в них многое из конкретной действительности. Брненский идол можно относить к тем памятникам, датировка которых совпадает с концом ранней или с началом средней эгейской эпохи. Художественные продукты кикладской области были в другие области везены. Автору кажется, что найденные статуэтки свидетельствуют об экономическом расцвете кикладской островной области того времени. Только стратиграфия находок может принести объяснение вопроса, старшими ли можно считать отличающиеся в значительной мере геометрическими формами идола (как думают некоторые исследователи), или созданные в „натуралистически“ схематизированном виде типы (как думает напр. В. Мюллер). Число могил с этими статуэтками сравнительно меньше, чем число могил без них, что свидетельствует о том, что в это время сложилось бесклассовое общество и произошли экономическо-политические изменения.

Можно сказать, что идола имеют своих предшественников в неолите, и не представляют собой совсем автономное художественно-изобразительное развитие. Их единый характер находится, вероятно, в связи с их назначением для культа или магии. Этническую принадлежность тогдашних жителей Кикладских островов нельзя считать греческой. Может быть, это был народ, наименованный историками Геродотом и Фукидидом карийцами и лелегами. Идола, найденные на Крите, показывают оживленные торговые отношения к этому острову, и можно, вместе с маевским, сказать, что кикладские идола в конце ранней эгейской эпохи служили образцом критским художникам. Хотя нельзя отметить прямое продолжение кикладской скульптуры, надо признать какое-нибудь влияние ее на последующую эпоху.

*Перевел: И. Бронец*

## EIN KYKLADISCHES IDOL

Der Verfasser veröffentlicht ein aus einer Brünner Privatsammlung stammendes kykladisches Idol, das angeblich irgendwo auf dem Gebiete von Attika aufgefunden worden ist. Es ist aber nicht bekannt, ob dies aus einem Grabe oder anderswoher herrührt. Die Bestimmung der Marmorgattung war vorläufig nicht möglich. Der Erhaltungszustand ist nicht besonders günstig. Sowohl der Kopf und der Hals als auch der untere Teil des Körpers einschließlich der unteren Hälfte der Oberschenkel sind abgebrochen. Der Oberarm, der Unterarm und der Ellbogen der rechten Hand weisen Beschädigungen auf. Die Höhe des Torso beträgt 13 cm, die ursprüngliche Gesamthöhe war, wie es scheint, ungefähr 22—24 cm. Die Bearbeitung der Oberfläche ist im ganzen gut, aber keineswegs fein. Bei der frontalen Stellung kommt teilweise das Volumen der Figur zur Geltung, da die Körperrisse an beiden Seiten mäßig abgerundet sind. Charakteristisch ist die Haltung der Unterarme unter der Brust in horizontaler Richtung.

Die Modelation ist nur oberflächlich und die Durcharbeitung der Details (z. B. der Finger an der Hand) ist nicht durchgeführt, aber die Gliederung der Gestalt ist im ganzen klar. Die weiblichen Merkmale sind durch kleine ziemlich weit voneinander entfernte Brüste und durch ein mit der Spitze nach unten gerichtetes Dreieck in der epigastrischen und inguinalen Gegend angedeutet. Die Vulva, welche sonst angedeutet wird, ist hier nicht eingezeichnet. Ein vertikaler Einschnitt teilt beide Beine; von vorne ist dieser tiefer, von hinten hingegen nur schwach eingeschnitten. Glutaei sind sehr gedämpft, die Gesäßpartie ist zu hoch lokalisiert, die ganze Gestalt ist in leicht hockender Stellung ausgeführt. Der Hals war zylindrisch verflacht und von zylindrischem Durchschnitt, auf der Rückseite vom Rumpfe abgetrennt. Die Form und Größe des Kopfes muß man sich wahrscheinlich nach anderen Idolen, bei welchen er aufbewahrt ist, vorstellen. Er hat die Form eines Dreiecks oder eines Schiefecks oder ist eiförmig gedehnt. Von den Einzelheiten der Physiognomie wird gewöhnlich nur die Nase plastisch ausgearbeitet und mit der Farbe werden hie und da die Augen und der Mund bezeichnet. Was nun die Frage anbelangt, wen diese Figuren vorzustellen haben, so hat man kaum anzunehmen, daß es sich um Konkubinen des Verstorbenen handeln sollte, wie einige Gelehrte einst vorausgesetzt haben. Wenn wir nach der schematisierten, ständig wiederkehrenden Form der betreffenden Figur urteilen dürfen, so scheint sie, eine Göttin darzustellen, die dem Verstorbenen ihre Obhut auch nach dem Tode für sein weiteres glückliches Leben bietet. Es ist aber auch möglich, das es sich manchmal um eine Motivfigur oder ein Amulett handelt; in einigen Fällen ist nicht einmal die Interpretation des Idols als eines Ersatzes für eine Dienerin, die dem Verstorbenen ins Grab beigegeben wurde, ausgeschlossen. Trotz der schematisierten Form des weiblichen Modells in verschiedenen Stufen besitzen diese doch viel von der konkreten Realität. Unser Idol kann man chronologisch unter die Dokumente einreihen, welche in das Ende der frühen ägäischen Periode oder in den Anfang der mittleren ägäischen Periode datiert werden. Diese kykladischen Artefakten befinden sich auf anderen Gebieten (Festland, Kreta) als Importe. Sie scheinen Zeugen der ökonomischen Blüte des kykladischen Inselbereiches in der angeführten Zeit zu sein. Das Problem, ob Idole, welche stark geometrisierte Formen aufweisen, älter sind, wie einige Gelehrte meinen, oder ob die Typen, welche „naturalistisch“ schematisiert sind, als älter zu bewerten sind, wie es z. B. die Ansicht von V. Müller ist, kann die Stratigraphie der Funde entscheiden. Die Zahl der Gräber mit diesen Motivfiguren ist viel geringer als die der Gräber ohne sie, was wahrscheinlich bedeuten könnte, daß in jener Zeit nach einer ökonomisch politischen Wandlung die Klassengesellschaft entstanden ist. Man könnte die Meinung vertreten, daß die Idole ihre Vorgänger in der neolithischen Zeit haben, und daß sie also in ihrer Entwicklung nicht ganz autonom sind. Ihre Einheitlichkeit hängt wahrscheinlich mit ihrer kultischen oder magischen Funktion zusammen. Die ethnische Zugehörigkeit der damaligen Kykladeneinwohner ist, allem Anschein nach, nicht griechisch, vielleicht handelte es sich um diejenige Volksmasse, die Herodot und Thukydides als Karer und Leleger bezeichnen. Die auf Kreta aufgefundenen kykladischen Idole sind Zeugnisse reger Handelsbeziehungen zu dieser Insel, und es ist möglich mit Majewski zu glauben, daß kykladische Idole am Ende der Frühägäischen Periode den kretischen Meistern als Vorbild dienten. Obgleich die kykladische Skulptur wohl keine direkte Fortsetzung aufweist, so ist es doch wohl unumgänglich irgendeinen Einfluß auf spätere Zeiten zuzulassen.

*Übersetzt von Dr. M. Beck*